

Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet

Social Work in School Settings

Cengiz ÖZBESLER*
Başkent Üniversitesi

Veli DUYAN**
Ankara Üniversitesi

Öz

Okullar, okul öncesi dönemlerden itibaren bireylerin her açıdan gelişiminde, yetiştirilmesinde, nitelikli insan gücü olarak toplumda yerlerini almalarını sağlamada oldukça önemli eğitim kurumlarıdır ve onların toplumsallaşması sürecinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Farklı yaşam durumlarında, birbirinden farklı sosyoekonomik özellikleri olan ailelerden gelen öğrenciler, okul başarılarına, okula devamlarına ve arkadaş ilişkilerine olumsuz yönde etki eden, biyopsikosozal gelişimlerini tehdit eden çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Bu sorunların ele alınmasında, ailenin ve tedavi kurumlarının sorumlulukları olduğu gibi, eğitim kurumlarının da hem çözüm bulma, rehberlik etme, hem de öğrencinin iyi olma halinin sürekliliğinin sağlanması ve korunması açısından önemli rolleri vardır. Bu nedenle okul ortamlarında öğrencilerin aileleri ile işbirliği yaparak, gelişim alanlarını destekleyerek, biyopsikosozal sorunlarının ele alınması ve çözümlenmesinde multidisipliner yaklaşımlar benimsenmektedir.

Bu sorunların ele alınmasında okul ortamlarında önemli bir role sahip olan bir disiplin de sosyal hizmet disiplini. Sosyal hizmet, tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocuk refahı gibi farklı alanlarda geniş bir uygulama alanına sahiptir. Okul sosyal hizmeti (school social work), sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanıdır ve okul ortamlarında öğrencinin okul performansına, okul başarısına etki eden biyopsikosozal faktörler üzerine odaklanır. Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinim duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarı ile sürdürmelerini sağlama gibi psikososyal hizmetleri, eğitim ekibi ile ekip çalışması anlayışında yürütmektedir.

Bu çalışmanın amacı, okul ortamlarında öğrencilerin karşılaştığı biyopsikosozal ve ekonomik sorunların çözümünde eğitim ekibine katkı sağlayabilecek role sahip sosyal hizmet disiplininin, ekip çalışması ilkeleri doğrultusunda yürütebileceği çalışmaları ve profesyonel rolünü ortaya koymak, sosyal hizmet uzmanlarının okul ortamlarında istihdam edilmelerinin gereğini ve önemini vurgulamaktır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal hizmet, okul sosyal hizmeti

Abstract

Schools are important educational institutions which enable individuals to develop, grow and take place as qualified humanpower in society, beginning from the pre-school period and have important role during the process of socialization.

From diverse life situations and different socio-economic backgrounds, students face with different kinds of problems which negatively affect their school attendance and peer relations and threaten their bio-psychosocial development. In dealing with these kinds of problems, in addition to family's and treatment institutions' responsibility, the educational institution itself has a significant role both in finding solutions, guiding and providing and protecting the wellbeing

* Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÖZBESLER, Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ozbesler@baskent.edu.tr

** Prof. Dr. Veli DUYAN, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, vduyan@health.ankara.edu.tr

of the student. For this reason, in school settings, collaboration with families, supporting developmental areas and multidisciplinary approaches in dealing with bio-psychosocial problems are well accepted.

In struggling with these problems, the discipline of social work has one of the vital roles. Social work has a wide range of practice areas including medicine, psychiatry, delinquency, disability, poverty, education, and family and child welfare. School social work is a specialty area of the practice of social work and focuses on the performance and the bio-psychosocial factors that affect students' school achievement. School social worker carries out the psychosocial services within a teamwork perspective in the educational team, in solving problems because of the developmental stages or family or life conditions; utilization of the services and thus carry on their educational activities in a successful manner.

The aim of this study is to introduce the professional role and practices of social work discipline, which can contribute to the work of educational team in dealing with bio-psychosocial and economical problems of students in school settings and highlight the necessity and value of employing social workers in school settings

Keywords: social work, school social work

Summary

Schools are important educational institutions which enable individuals to develop, grow and take place as qualified humanpower in society, beginning from the pre-school period. During life-time period, schools are places where friendship ties are built, appropriate support is received for developmental areas in childhood and adolescence, desired behaviors are gained and reinforced and reciprocal solidarity is found between students and families. Because of these attributions, school plays important roles during this socialization period.

From diverse life situations and different socio-economic backgrounds, students face with different kinds of problems which negatively affect their school attendance and peer relations and threaten their bio-psychosocial development. In dealing with these kind of problems, in addition to the family's and treatment institutions' responsibility, the educational institution itself has significant roles both in finding solutions, guiding and providing and protecting the wellbeing of the student. For this reason, in school settings, collaboration with families, supporting developmental areas and multidisciplinary approaches in dealing with bio-psychosocial problems are accepted.

In struggling with these problems, the discipline of social work has one of the vital roles. Social work has a wide range of practice areas including medicine, psychiatry, delinquency, disability, poverty, education, and family and child welfare. School social work is a specialty area of the practice of social work and focuses on the performance and the bio-psychosocial factors that affect students' school achievement. School social worker carries out the psychosocial services in solving problems because of the developmental stages or family or life conditions; utilization of the services and thus carry on their educational activities in a successful manner, with a teamwork perspective in the educational team.

School social work is one of the practice areas of social work which takes place in schools in order to provide services to solve the problems of students aroused from their developmental stages, family and life conditions; utilizing services which is needed and thus maintain their educational activities successfully. School social work focuses on bio-psychosocial factors which affect the students' school performance in school settings.

From the very beginning, the aim of school social work was to develop an understanding and collaboration between the school and home (Culbert 1921; Lynn ve Mckay 2001: 1). The first informal independent practices were started in New York, Boston and Hartford in the academic year of 1906 -1907.

The social worker working in the school settings stabilizes students' and parents' focused practices, works for the development of social functioning of the parents in rearing the child. The purpose to work with the child and family is to maintain the attendance of the student to the school, reduce the risk for academic failure and in the early period, prevent the school dismissal (Turner 2005: 331).

The aim of this study is to introduce the professional role and practices of social work discipline, which can contribute to the work of educational team in dealing with bio-psychosocial and economical problems of students in school settings and highlight the necessity and value of employing social workers in school settings

Giriş

Okullar, yıllarca sürecek olan arkadaşlıkların, dostlukların kurulduğu, öğrencilerin gelişim alanlarının desteklendiği, istedik yönde davranışların kazanıldığı, pekiştirildiği, öğrencilerin ve ailelerinin karşılıklı dayanışma içerisinde oldukları ideal eğitim ortamlarıdır ve bu özellikleri nedeniyle bireyin toplumsallaşması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır.

Günümüzde okul ortamlarına bakıldığında, okul öncesi eğitim kurumlarından başlamak üzere, ilköğretim kurumları ve liselerde toplumun farklı kesimlerinde yaşayan ailelerden gelen, farklı yaşam durumları içerisinde ve farklı yaş gruplarında olan birçok öğrenci, eğitimlerine ve okul başarılarına olumsuz etkilerde bulunan sorunlarla karşı karşıyadırlar.

Yoksulluk, aile içi sorunlar, şiddet, ihmal, istismar, hastalık, engelli olma, suça yönelme gibi birçok durum, öğrencilerin hem okula devamlarını hem de okul başarılarını etkileyen en önemli nedenler arasında sayılabilir. Bu nedenle öğrencilerin ve ailelerinin sorunlarının ele alınabilmesi ve çözülebilmesi için okul ortamlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri önem kazanmaktadır. Özgüven (2000: 29), psikolojik danışmayı, bireyin yetenekleri, becerileri, ilgileri, tavırları, güdüleri, kişisel ve duygusal problemleri konusunda kendisini daha iyi anlaması ve kendi kendine kararlar alabilir, problemlerini çözebilir hale gelmesini amaçlar biçiminde tanımlamıştır.

Rehberlik ve psikolojik danışma kavramları, modern eğitim sisteminin çok önemli işlevlerini ifade eden terimlerdir. Ülkemizde rehberlik kavramı, 1938'de okul programlarımızda yer almıştır. Bununla beraber, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, daha çok 1950'lerden sonra sıkça konuşulup tartışılmaya başlanmış, özellikle de 1970'ten bu yana "uzman" kişilerce yürütülen ayrı bir "yardım" ve "ihtisas" faaliyeti olarak okul eğitim programlarımızda yer almıştır (Tan 2000: 10, Nazlı 2003: 132-133). 1980'li yıllarda üniversitelerde psikolojik danışma ve rehberlik lisans programlarında bir artış olmuştur (Nazlı 2003: 132-133). Fakat ülkemizde bir psikolojik danışmana düşen öğrenci sayısı fazladır ve meslek seçiminin önemi de giderek artmaktadır. Bunda ülkemizin Avrupa Birliği'ne üye olma çabalarının da etkisi olduğu düşünülmektedir (Korkut 2007: 189).

Korkut, yaptığı araştırmasında (2007), Ankara'ya bağlı ilçelerde çalışan toplam 141 psikolojik danışmanla çalışmıştır. Araştırmada elde edilen bulgularda, psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ile ilgili olarak büyük çoğunluğunun, meslekleri farklı yollarla tanıtma, üst eğitim kurumları hakkında bilgi vermek, bireyi tanımak için test ve test dışı teknikler uygulamak ve meslek sahiplerini okula davet etmek gibi etkinlikleri daha fazla yaptıkları saptanmıştır. Bireysel ya da grupla ve ailelerle görüşme yapmak gibi görevler, daha az kullanılan yollar olarak saptanmıştır. Korkut'a göre (2007: 188), ülkemizde okul psikolojik danışmanlarının rolü, diğer ülkelerdekine benzer olarak mesleki bilgi verme ve rehberlik sağlamaktan, öğrencilerin kişisel, sosyal, eğitimsel ve mesleki gereksinimlerini gidermeye doğru bir evrim sürecinden geçmiş olsa da ülkemizdeki psikolojik danışmanlar, daha çok mesleki rehberlik yapmaktadırlar.

Birbirinden farklı sosyoekonomik özelliklere sahip, farklı yaşam durumlarındaki ailelerden gelen öğrenciler, okul başarılarına, okula devamlarına ve arkadaş ilişkilerine olumsuz yönde etki eden, biyopsikososyal gelişimlerini tehdit eden çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Şiddete,

suça yönelme, istismar, çeteleşme, aile içi sorunlar, farklı gelişimsel özellikler gibi çok boyutlu sorunların ele alınmasında profesyonel yaklaşımlara ve ekip çalışmasına gereksinim vardır. Bu durumda, okul ortamlarında farklı disiplinlere de yer verilmelidir. Özellikle öğrencilere ve ailelerine ekip çalışması anlayışında daha iyi hizmet verilebilmesi için mesleki etkinlik odağı, çevresi ya da farklı yaşam durumları içinde birey olan sosyal hizmet disiplininin okul ortamlarında yer almasının gerekliliği düşünülebilir.

Okul Sosyal Hizmeti

Okul sosyal hizmeti (school social work), tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocuk refahı gibi farklı alanlarda geniş bir uygulama alanına sahip olan sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanıdır. Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinim duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarı ile sürdürmelerini sağlama gibi hizmetleri yürütmek üzere okullarda yer alan, sosyal hizmetin önemli uygulama alanlarından birisidir (Duman 2000: 35).

Okul ortamlarında sosyal hizmet, öğrencinin okul performansına, okul başarısına etki eden biyopsikosozal faktörler üzerine odaklanır. Okul ortamında görev yapan sosyal hizmet uzmanları hem çocuk, hem de ebeveyn odaklı uygulamaları dengede tutarak anne-babaların ebeveyn olarak çocuğun yetiştirilmesi açısından sosyal işlevlerinin geliştirilmesi yönünde çalışırlar. Çocuk ve aileleriyle çalışmada amaç, öğrencinin okula düzenli devamını sağlamak, akademik başarısızlık riskini azaltmak ve erken dönemde bazı nedenlerle eğitimini yarıda bırakmasını önlemektir (Turner 2005: 331).

Okul ortamında sosyal hizmet uygulamasının etkinlik odağı, öğrencinin okul performansını ve akademik başarısını etkileyen biyopsikosozal faktörler ve risk, güvenlik, koruma ve önlemedir. Okul ortamına uyum güçlüğü, okula başlama aşamasında özel gereksinimleri olan çocuklar ve aileleri, farklı psikososyal ve ekonomik nedenlerle okul devamsızlığı olan ve okuldan ayrılmak zorunda kalan çocuklar ve gençler, yüksek risk ortamı olan aileler, yangın, trafik kazası, hastalık gibi ciddi travmalara maruz kalan öğrenciler, aileleri, akrabaları, toplumsal kaynaklardan yararlanma okul sosyal hizmetinin müdahale edeceği gereksinim gruplarıdır (Barth 1988: 461; Turner 2005: 331).

Öğrencilerin karşılaştığı çeşitli sorunların çözümüne yönelik olarak okul ortamlarında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları önemli bir işleve sahiptir. Okul ortamlarında çalışan sosyal hizmet uzmanları, çeşitli psikososyal ve ekonomik nedenlerle risk altında olan öğrenci ve ailesi için savunuculuk rolü üstlenmek, öğrencileri ve aileleri güçlendirmek, okul ve ev arasındaki iletişimi ve işbirliğini işlevsel duruma getirmek, ailelerin çocuklarının psiko-sosyal gelişim özelliklerini ve eğitim gereksinimlerini anlamasına yardımcı olmak, öğrencinin yaşam koşulları hakkında öğretmenleri bilgilendirmek, risk altındaki çocuklar ve ailelerinin hizmet alabileceği kurumlara gereksinimi olan öğrenci ve ailesini yönlendirmek gibi pek çok görevi vardır (Duyan ve Diğ. 2008: 32). Okul ortamlarında görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğu, disiplin sorunları olan, okuldan kaçan, istismara maruz kalan ve anne-babası ayrı yaşayan ya da boşanan çocuklarla okulda eğitim ekibi, okul dışında tedavi ekibi ve sosyal hizmet kurumları ile işbirliği içerisinde çalışmaktadırlar. Okul ortamlarındaki sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı da farklı gelişimsel özellikleri olan engelli çocuklar ve aileleri ile çalışmaktadırlar (Jonson-Reid ve diğ. 2004: 6).

Okul Sosyal Hizmetinin Tarihsel Gelişimi

Okul ortamlarında sosyal hizmet uygulamaları düşüncesi, olanakları yetersiz öğrencilere olan ilgi ile başlamıştır. İlk günlerden itibaren okul sosyal hizmetinin amacı, okul ile ev arasında karşılıklı anlayış ve işbirliğini sağlama ve geliştirme olmuştur (Culbert 1921; Lynn ve Mckay

2001: 1). İlk resmi olmayan bağımsız uygulamalar, 1906 -1907 eğitim-öğretim yılında New York, Boston ve Hartford kentlerinde başlatılmıştır. New York kentinde Hartley ve Greenwich evlerinden görevliler kente gelen çocukların öğretmenlerini tanımayı düşünmüşlerdir. Böylece, okulları ve evleri ziyaret etmek, okul ile toplum kurumları arasında yakın ilişkiler kurmak, iletişimi ve işbirliğini geliştirmek amacıyla iki kişi görevlendirilmiştir. Boston'da Kadın Eğitim Derneği (Women's Education Association) çalışanları okul il ev arasında işbirliğini sağlamak ve çocukların eğitimlerini kolaylaştırmak amacıyla okullarda ziyaretçi öğretmenler olarak görev almışlardır (Allen-Meares 1991: 5). İlk resmi uygulamalar ise 1913 yılında Rochester ve New York'da ziyaretçi öğretmenler tarafından başlatılmıştır (Allen-Meares 1991: 5, Allen-Meares ve diğ. 1996). 1917'de Truancy'nin Chicago'da yaptığı bir çalışmada elde edilen bulgular, toplumun sosyal sorunlarını iyi bilen görevlilerin okullarda görev almasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu sorumluluk için de sosyal hizmet uzmanlarının en uygun profesyoneller olduğu belirtilmiştir. 1918 yılında her bir eyalette yasal düzenlemelerle okula devam zorunlu hale getirilmiştir. 1920'lerde çocuklarda gözlenen ruhsal bozukluklar ve davranış sorunlarının tedavisi ile ilgili Akıl Sağlığı Hareketi çerçevesinde yasal düzenlemeler olmuştur. 1930'larda okul danışmanları gibi okul sosyal hizmeti de bir artış göstermiştir. 1940-1960 yılları arasında yıllarında okullarda öğretmenlerle ve diğer okul çalışanları ile işbirliği ve iletişim içerisinde sosyal kişisel çalışma (social case work) uygulamaları başlatılmıştır. 1960'larda sosyal hizmet uzmanları okullarda eğitim politikalarının geliştirilmesinde görev almışlardır. 1970'lerde yükselen enflasyon okul bütçelerini etkilediği için sosyal hizmet uzmanlarının yaptığı çalışmalar diğer okul personeli tarafından yürütülmüştür. 1980'lerde Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği sosyal hizmet uzmanlarının bu durumu ile ilgilenmiş ve 1992'de okul sosyal hizmet uzmanları yapılan mesleki yeterlilik sınavları ile kredilendirilmeye başlanmıştır (Allen-Meares ve diğ. 1996).

Okul sosyal hizmetinin mesleki standartları, Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği tarafından 1978'de geliştirilmiş ve 1992'de revize edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanı, okulda eğitim ekibinin bir üyesidir. Öğretmenler, yöneticiler, psikolojik danışmanlar, psikologlar ve ailelerle çocukların okuldaki sosyal, duygusal, davranışsal ve uyumsal gelişimlerini sağlamak için çalışmaktadırlar.

Ülkemizde okul ortamlarında sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili çabalar olmuştur. 1961'de İstanbul Üniversitesi'nde öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerini yakından etkileyen sağlık, sosyal, kültürel, ekonomik vb. okul dışı sorunları ile ilgilenilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bunun için bir medikososyal merkezi kurulmuş ve 1966'da merkezde bir psikiyatri uzmanının görevlendirilerek öğrencilerin ruh sağlıkları ile de ilgilenilmeye başlanmış, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları da istihdam edilerek öğrencilere yardım faaliyetlerinin kapsamı genişletilmiştir (Tan 2000: 48-49). 1983'te Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda, okullarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin "Okul Sosyal Hizmeti" adı altında psikolog, hekim, rehberlik ve psikolojik danışman ve sosyal hizmet uzmanından kurulu bir ekip tarafından verilmesi yönünde hazırlık yapılması öngörülmüştür (Duman 2000: 49). Ayrıca, 17.04.2001 tarih ve 24376 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'nde rehberlik araştırma merkezlerinde sosyal hizmet uzmanlarının görev almaları ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Fakat bugüne kadar sosyal hizmet uzmanlarının okul ortamlarında istihdam edilmeleri söz konusu olmamıştır. Bunun nedenleri arasında, sosyal hizmet uzmanlarının daha çok Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı'na bağlı kurumlarda çalışmaları ve sayılarının yeterli olmaması ilk sırada yer almaktadır

Okul Ortamlarında Sosyal Hizmetin Rolü

Okul ortamındaki sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerle okul sorunları, aile sorunları ve sosyal çevrelerinde karşılaştıkları sorunlar çerçevesinde çalışan profesyonellerdir (Barth 1988: 461). Çocuklarla, ergenlerle, aileleriyle ve öğrencilerin sorunlarının ele alınmasında, çocuğun

öğrenmesinin ev ve okul ortamında desteklenmesi için öğretmenler ve diğer okul görevlileri ile işbirliği içerisinde çalışırlar (Barth 1987). Öğrencilere akademik ve sosyal olarak karşılaştıkları sorunlarının ele alınmasında yardım ederler (Hare 1988: 418) aile - okul işbirliği çerçevesinde ailenin katılımının sağlanmasına, öğrencinin psikososyal yönden desteklenmesi gereken yaşam durumlarında, herhangi bir biçimde ortaya çıkabilecek aile ve öğrenciyi psikososyal yönden olumsuz etkileyebilecek kriz durumlarının öğrencinin durumuna uygun biçimde ele alınmasına yönelik mesleki çalışmalar yaparlar (Barth 1988: 462; Hare 1988: 418; Lynn ve McKay 2001: 1).

Okul ortamındaki sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin biyopsikososyal gelişimlerini etkili bir biçimde desteklemeye yönelik çalışmaları yürütürler. Bunun için sosyal aktiviteler, gelişim programları ve ebeveynlerin çocuklarını uygun biçimde ele alarak yetiştirmeleri için onların psiko-sosyal gereksinimlerine uygun eğitim programları hazırlayarak öğrencilerin okul ortamında daha uyumlu ve başarılı, ailelerin de daha yeterli ve güçlü olmalarını sağlamayı amaçlarlar (Turner 2005: 331; Hare 1988: 418).

Bireyi, sosyal çevresi içerisinde değerlendirerek ele alan sosyal hizmet uzmanları, gerekli olduğunda okul dışında, hastane, ev, toplum merkezi, özel eğitim merkezi, aile mahkemesi, çocuk mahkemesi, sosyal kulüpler gibi diğer kurumlarla işbirliği içerisinde çalışırlar (Frey ve George-Nichols 2003: 99). Bu çalışmalar, sosyal hizmetin koruyucu – önleyici, değiştirici - geliştirici – destekleyici, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerini kapsamaktadır.

Okul ortamında çalışan sosyal hizmet uzmanları, çocuk ve gençlerin ruh sağlığı gereksinimlerini karşılama, depresyon, okulu reddetme, anksiyete bozuklukları, sınav kaygısı vb. gibi sorunların uygun biçimde ele alınması için okulda psikolojik danışmanlar ve öğrencilerin öğretmenleriyle, okul dışında da ruh sağlığı uzmanları ile işbirliği yaparak sorunları ele alırlar. Davranış bozuklukları olan çocuklara yönelik, kendini tanıma, grup bütünlüğü oluşturma, problem davranışların farkına varma, değiştirme vb. gibi bireysel ve grup çalışmaları yaparlar. Öğretmenlerin çocukların duygusal ve öğrenme gereksinimlerini karşılayabilmesini sağlamaya yönelik işbirliği çalışmaları, dikkat eksikliği ve hiperaktivitesi olan çocuklarla medikal tedavinin yanında psikososyal çalışmalar yapma, çocuklarda sosyal beceri geliştirme çalışmaları gibi destekleyici uygulamaları yürütürler. Aile içi sorunlar nedeniyle, uygun biçimde ele alınamadıkları için çeşitli psikososyal sorunları olan çocuklar, gençler ve onların aileleriyle çalışırlar. Kendine, çevreye zarar veren, davranım bozukluğu, karşı gelme karşı olma bozukluğu görülen, beden imgesine ilişkin sorunlar yaşayan gençler ve çocuklarla çalışırlar. Okula devamsızlık yapan öğrencilerle sosyalleştirici, sorun çözücü sosyal grup çalışmaları yaparlar.

Tüm bu çalışmalarda sosyal hizmet uzmanının mesleki amaçları, öğrencilerin akademik başarılarını ve eğitim hizmetlerinden yararlanma düzeylerini artırmak, sosyal ilişkilerini ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirmek, kriz durumlarında onlara ve ailelerine psikososyal destek sağlamak, sosyal uyumlarına yardım etmektir. Bu mesleki çalışmalarda hedef, öğrencilerin, uygun sorun çözme ve karar verme becerileri geliştirmelerinde, okula devamlarını ve uyumlarını arttırmada onlara destek olmaktır (Hare 1988: 418). Sosyal hizmet uzmanı bu çalışmalarını okul yönetimi, psikolojik danışman ve rehber öğretmen, psikolog, okul hekimi, okul hemşiresi, branş öğretmenleri, öğrencilerin sınıf öğretmenleri ile ekip çalışması çerçevesinde işbirliği içerisinde yürütür.

Okul ortamında diğer sosyal hizmet uygulamaları, risk, koruma ve güvenlik üzerine odaklanır. Çocuğun aile ortamında ya da diğer sosyal çevrelerde kötüye kullanımı söz konusu ise sosyal hizmet uzmanı bu durumu inceler ve değerlendirir. Farklı gelişimsel özellikleri nedeniyle öğrenme sorunları olan öğrenciler ve aileleri okul ortamlarında ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedirler (Turner 2005: 332). Sosyal hizmet uzmanları, farklı gelişimsel özellikleri olan çocukların okul ortamında sosyal kabullerinin sağlanması ve korunması için aile, okul ve hastane işbirliğini sağlar. Sosyal hizmet uzmanları, okulda davranış sorunları olan öğrenciler, aile içi sorunların öğrenciye yansıdığı durumlar, boşanma, akran grupları arasında çeteleşmeler, madde bağımlılığı gibi kriz durumlarının tedavisinde de hastane, aile ve gerektiğinde adli kurumlarla işbirliği yaparak sorumluluk alabilmektedir.

Okul ortamları kendi kendine yardım, karşılıklı destek ve dayanışma ortamlarıdır. Bu nedenle okul ortamında çalışan sosyal hizmet uzmanı, öğrenciler ve aileleri arasında kendi kendine yardım gruplarını (self-help groups) kullanarak spesifik yaşam durumlarında birbirlerine destek olmalarını sağlar. Okul ortamlarında sosyal hizmet uzmanları, arabuluculuk (mediator), savunuculuk (advocator), olgu yönetimi (case management) gibi rolleri sıklıkla kullanan profesyonellerdir (Turner 2005: 332; Jonson-Reid ve diğ. 2004: 6). Sosyal hizmet uzmanlarının, gençlerin biyopsikososyal gelişimlerini destekleyecek sosyal aktivite programları hazırlama, ebeveynlerin çocuklarını daha etkili ve uygun tutumlarla ele alabilmelerini sağlamaları açısından beceri kazanmalarına yönelik çalışmaları yürütme gibi rolleri vardır. Bu rollere ek olarak, öğrencilerin akademik başarısızlıklarını önleme, okula düzenli olarak devamlarının sağlanması, desteklenmesi ve erken yaşta okulu terk etmenin, dolayısıyla yoksulluğun önlenmesi, istismar durumları, özkıyım girişimleri yönünde ailelerle ve öğrencilerle çalışma gibi roller de sayılabilir (Kurtz 1988: 451).

Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Görevleri

Okul sosyal hizmet uzmanları, bireyin psiko sosyal gelişimi, psikopatolojik durumlar, grup ve aile dinamikleri, bireylerin sosyoekonomik ve kültürel özellikleri ve değişen yaşam durumlarına uyumda gerekli olan duygusal desteği sağlama gibi konularda eğitimi olan profesyonellerdir (Hare 1988: 421). Okul ortamında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının ne tür profesyonel görevleri ve ne tür çalışmaları yürüttükleri ile ilgili bilgiler farklı boyutlarda sınıflandırılabilir.

1. *Öğrencinin Gereksinimlerini Değerlendirme*: Sosyal hizmet mesleğinin yöntem ve tekniklerini kullanarak ve gelişim dönemlerinin özelliklerini göz önüne alarak öğrencinin psiko sosyal ve ekonomik yönlerden özel gereksinimlerini değerlendirir. Öğrencinin öğrenmesi, dersleri anlaması, değerlendirebilmesi ile ilişkili okul başarısına etki eden sosyal ve duygusal gereksinimlerini ve sorunlarını mesleki görüşme teknikleri ile ele alır ve değerlendirir (Hare 1988: 422; Kurtz 1988: 452; Jonson-Reid ve diğ. 2004: 6).

2. *Program Planlama ve Değerlendirme*: Sosyal hizmet uzmanı, ekip çalışması çerçevesinde, okul ortamında öğrencilere, ailelere ve okul personeline yönelik hazırlanacak olan çeşitli eğitim programların planlanması, değerlendirilmesi ve uygulanması sürecine mesleki görüşleri ile katkı sağlayabilir. Biyopsikososyal açıdan gerekli olacak eğitici ve destekleyici programların yapılandırılması ve uygulanmasında aktif olarak görev alabilir (Hare 1988: 418).

3. *Direkt Hizmet Etme*: Okul ortamında öğrenciye yönelik direkt hizmetler sosyal hizmetin bir müdahale biçimidir (Chavkin 1985) Bu direkt uygulamalar, hem normal gelişimi hem de özel gereksinimi olan öğrencilere yönelik müdahaleleri içerir. Okul sosyal hizmet uzmanı, uygun sosyal hizmet yöntem ve tekniklerini kullanarak öğrencinin eğitim-öğretim sürecine etki edebilecek yaşam durumları ile çalışarak, bireysel ve sosyal grup çalışmaları uygulayarak öğrenciye direkt olarak hizmet sağlar. Okul ortamında ortaya çıkan sorunların çözümünde sistematik önleyici ve iyileştiren özellikleri olan programların oluşturulmasında ekip çalışmaları çerçevesinde mesleki olarak katkı sağlar (Barth 1988: 462; Kurtz 1988:451).

4. *Savunuculuk*: Okul sosyal hizmet uzmanı, öğrencinin yasalar, kurallar ve düzenlemeler çerçevesinde uyumu ve buna direkt etki edecek eğitimsel, sosyal, duygusal ve maddi gereksinimlerini savunucu bir rolle ele alarak öğrencinin maksimum düzeyde uyumunu sağlamaya yönelik mesleki çalışmalar yürütür (Altshuler ve Kopels 2003: 324; Duyan ve Diğ. 2008: 32).

5. *Konsültasyon / Liyezon*: Okul sosyal hizmet uzmanı, eğitim sürecinde öğretmenler, okul yönetimi ve okul psikologu, okul hekimi, okul hemşiresi gibi diğer profesyonellerle karşılıklı bilgi alışverişi yaparak çalışır. Öğrencinin sorununu ve nasıl ele alınması gerektiği ile ilgili mesleki görüşlerini ekip üyelerine aktarır ve toplumsal kurumlarla okul arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya yönelik çalışmaları yürütür (Barth 1988: 463; Kurtz 1988: 54).

6. Koordinasyon ve İşbirliği: Okul sosyal hizmet uzmanı, ev – okul – toplum arasında ilişkileri değerlendirerek işbirliği ve koordinasyonu sağlayarak hizmet verir (Costin 1982: 2; Hare 1988: 422; Barth 1988: 468). Etkili kaynak kullanımı için diğer kurumların kaynaklarından etkin biçimde yararlanılması ve diğer özel okullar ve kurumlarla pozitif ilişkilerin geliştirilmesi yönünde mesleki çalışmalar yapar (Kurtz 1988: 454).

7. Yönetim / Organizasyon: Okul sosyal hizmet uzmanı, sorumlulukların paylaşılması, vaka kayıtlarının ve dokümanların düzenlenmesi, zaman, kaynaklar, iş yükü gibi durumların organize edilmesi yönünde çalışmalarda bulunur.

Sonuç

Okullar, okul öncesi dönemlerden itibaren bireylerin her açıdan gelişiminde, yetiştirilmesinde, nitelikli insan gücü olarak toplumda yerlerini almalarını sağlamada oldukça önemli eğitim kurumlarıdır ve onların toplumsallaşması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır.

Okul ortamlarında öğrencilerin okul başarılarına, okula düzenli devam etmelerine, eğitim hizmetlerinden beklenen düzeyde yararlanmalarına engel teşkil eden, öğrencilerin arkadaş ilişkilerini ve gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen biyopsikososyal sorunların çözümünde ve uygun biçimde ele alınmasında görev alabilecek disiplinlerden birisi de sosyal hizmet disiplini. Öğrencilerin karşılaştığı sorunların ele alınmasında, sosyal çevrelerinin değerlendirilmesi, okul içinde öğretmenler ve psikolojik danışmanlar ile okul dışında da öğrencinin ailesi, tedavi kurumları, sosyal hizmet ve sosyal yardım kurumları ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasında ekolojik perspektifi iyi kullanan sosyal hizmet disiplini göz ardı edilmeyecek önemli rollere sahip bir disiplin olarak ön plana çıkmaktadır.

Okul ortamlarında sosyal hizmet uygulamalarının amacı, genel olarak öğrencinin okul başarısının artırılması, ailenin öğrencinin eğitim sürecine katılımının ve işbirliğinin sağlanması, öğrencinin eğitsel performansına uygun olarak eğitim hizmetlerinden maksimum düzeyde yararlanmasına katkı sağlamaktır.

Kaynakça

- Allen-Meares, P. (1991). The contribution of social workers to schooling. *School Social Work*, (Ed.) Robert Constable, John P.Flynn and Shirley McDonald. Lyceum Books, Inc.
- Allen-Mears, P., Washington, R. O., ve B. L. Welsh (1996). *Social work services in schools*. 2nd ed. Boston: Allyn & Bacon.
- Altshuler, S. J. ve S. Kopels (2003). Advocating in schools for children with disabilities: What's new with IDEA? *Social Work*. Jul. 48 (3) 320-329.
- Barth, R. P. (1987). Social promotion and nonpromotion: nonsolutions to underachievement. *Social Work in Education*. 9, 81-95.
- Barth, R. P. (1988). Social work practice to reduce underachievement *Urban Education*. 22, 460 – 475.
- Chavkin, F. (1985). School social work practice: A reappraisal. *Social Work in Education*. 8, 3-13.
- Costin, L. (1982). Pupil diversity, parent involvement, and the common school. *Social Work in Education*. 4, 2-3.
- Culbert, J. F. (1921). The visiting teacher. *Annals of the American Academy of Policy and Social Science*. 98,80 – 88.
- Duman, N. (2000). Ankara liselerinde çeteye katılma potansiyeli olan öğrenci grupları ve okul sosyal hizmeti. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.

- Duyan, V., Duyan, G. Ç., Gökçearsan Çiftçi E., Sevin, Ç. Erbay, E. ve M.İkizoğlu (2008). Lisede okuyan öğrencilerin yalnızlık durumlarına etki eden değişkenlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 33, 28-41.
- Frey, A. ve N. George-Nichols (2003). Intervention practices for students with emotional and behavioral disorders: Using research to inform school social work practice. *Children and Schools*. 25, 97-102.
- Jonson-Reid, M., Kontak, D., Citerman, B., Angie E. ve N. Fezzi (2004). School social work case characteristics, services, and dispositions: Year one results. *Children and Schools*. 26, 5-22.
- Korkut, F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. 32, 187-197.
- Kurtz, D. P. (1988). Social work services to parents: Essential to pupils at risk. *Urban Education*. 22, 444 - 459.
- Lynn - C. J. ve M. K. McKay (2001). Promoting parent-school involvement through collaborative practice models. *School Social Work Journal*. 26, 1-14
- Hare, I. (1988). School social work and effective schools. *Urban Education*. 22, 413 - 428.
- Nazlı, S. (2003). Öğretmenlerin kapsamlı/gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma programını algılamaları ve değerlendirmeleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6, 131-147.
- Nazlı, S. (2007). Psikolojik danışmanların değişen rollerini algılayışları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10, 1-17.
- Özgüven, İ.E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi. *PDREM Yayınları*. Ankara.
- Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. *Resmî Gazete: 17.4.2001/24376 Tebliğler Dergisi* : MAYIS 2001/2524
- Tan, H. (2000). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama. Öğretmen Kitapları Dizisi. 3. Baskı. MEB. İstanbul.
- Turner, F.J. (2005). Encyclopedia of Canadian Social Work. Waterloo, ON, CAN: *Wilfrid Laurier University Press*.